

Neoliberalizm küreselleşmenin ideolojisi, postmodernizm ise küreselleşmenin kültürel yapısı olarak Soğuk Savaş sonrası uygulama alanı bulmuştur. Siyasi ve toplumsal yaşam, devletin rolü, ulus-devletin varlığı yeniden yorumlanmaktadır. 19. yy'ın ideolojisi liberalizm, 1970'li yıllarda neo(yeni) öneki ile neoliberalizm olarak yeniden yorumlanmıştır. 20. yy ın ikinci yarısında liberalizmi kesintiye uğratan işçi hareketleri ve sosyalist mücadele karşısında liberalizm, kendini yeniden tanımlamak için epistemolojik temelini oluşturmaya başlar. Yükselmekte olan sosyalist hareketlere karşı liberalizmi savunan Frederich August Von Hayek, serbest piyasa ekonomisini savunan görüşleriyle 1974 yılında Nobel ödülüne sahip olan ekonomist ve siyaset bilimcidir. Neo-liberalizm, kapitalist devletin sınıf iktidarına yönelik rolünü, dolayısıyla temsil ettiği güç ilişkileri ile iktidar biçimlerini yeniden düzenlemek üzere oluşturulmuş bir sermaye projesi, saldırgan bir sınıf egemenliği projesi olarak tanımlanabilir.² Harvey ise küreselleşme yönüne dikkat çekerek, neoliberalizmi küresel kapitalist sınıfın iktidarını onarma projesi olarak tanımlar.³ Bu görüşlerden yola çıkılarak neoliberalizmi, küreselleşen sermayenin ve uluslararası şirketlerin ideolojisi olarak tanımlamak mümkündür. Küreselleşen sanayi sermayesi ve mali sermayenin ideolojisi olarak yükselen “neo-liberalizmin insan tasarımı iktisadi insan, toplum tasarımı iktisadi toplum” olarak belirlenmektedir.⁴ Devletin görevi, özel mülkiyeti güvence altına alarak piyasaların en iyi şekilde işlemlerini sağlayacak hukuki ve kurumsal çerçeveyi oluşturmaktır ancak; devletin piyasalara müdahale etmesi istenmez.⁵ Piyasa sınırlarının mümkün olan ölçüde genişlemesi, ekonominin denetiminin devletten özel sektöre aktarılması neoliberalizmin gerekliliği olduğu göz önüne alınırsa burada aslında siyasetin ekonomiden ayrıştırılmaya çalışıldığı da görülmektedir. Neoliberalist ekonomi, ulusal sınırları aşarak küreselleşip uluslararası sermayenin çıkarlarına hizmet ederken; siyaset ve devlet yerelde kalmalıdır. Neoliberalistlere göre ekonomi siyasetin gerekçesi değildir. Sermaye için ulusal sınırlar, hareket serbestilerinin önündeki engeller olarak görülür. Bu noktada neoliberalizm, liberalizmin aksine temsili

¹ Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi Siyaset Bilimi Fakültesi, Rusya Çalışmaları Bölümü, Çatışma Bilimi Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, Moskova-Rusya Federasyonu

² Öngen, Tülin, “Yeni Liberal Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi”, **Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der: A.H Köse, F.Şenses, E.Yeldan, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.165-170

³ Harvey, David, “A Brief History of Neoliberalism”, Oxford University Press, New York, 2005, s.16

⁴ İnel, Ahmet, “Neo Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili”, Birikim Yayınları, İstanbul, 2005, s.11

⁵ Harvey, David, “A Brief History of Neoliberalism”, Oxford University Press, New York, 2005, s. 2

demokrasiyi savunmaz. Neoliberalizm buna karşılık daha fazla demokrasi, çoğulcu demokrasi, ileri demokrasi söylemleriyle yola çıkarken siyasetin ekonomiye müdahalesini kriz nedeni olarak görür ve ekonomi ile siyaset arasına sınır çizer.⁶ Buna göre; ekonomik alan alabildiğince genişlerken siyasal alan daralmalıdır.

Postmodernizm, neoliberalizm ile küreselleşen kapitalizmin kültürel çerçevesi olarak farklılıklara ya da öteki olarak tanımladıklarına, cinsiyet, ırk, etnisite, cinsellik yönünden yaklaşmaktadır.⁷ Neoliberalizmin toplumlara izdüşümü, giderek artan parçalanma, yalnızlaşma, yabancılaşma, çatışma, kişisel kimliklerin çoğalması olarak görülmektedir. Modern dönemdeki evrenselliklerin yok edilmesini amaçlanmıştır. Sınıfsal dayanışma çökmüştür.⁸ Postmodern toplumda anlamlar, parçalandığı gibi kavramlar da yeni anlamlar kazanmaktadır. Modern toplumdaki siyasallık ve ideolojiler geçersizleştirilmektedir. Her ne kadar ideolojilerin sonu, tarihin sonu gibi söylemler bugün geçerliliğini yitirmeye başlasa da ideolojik kavramların içlerinin boşaltılması bir yandan anlam karmaşası yaratırken, tarihsel olayların anlaşılabilirliğini de güçleştirmektedir.

Postmodern toplumda sınıf dayanışmasının yerine farklılıklar ön plana çıkarılarak, kimlikler etrafında örgütlenmeler yaygınlaştırılmıştır. Etnisite ve din üzerinden yürütülen kimlik siyaseti, etnik köken ve inanç ekseninde kendinden olmayanı öteki olarak tanımlamakta ve ötekine düşmanlığı yaratmakta; etnik ve dinsel çatışmalar, ırkçılık, şiddet etnik gruplaşmanın etkisiyle patlak vermektedir.

Bauman, küreselleşmeyi ele alırken ‘şeylerin elimizden kaçması’ olarak tanımladığı hızlı ve kontrolsüz değişime değinirken tek merkezli yönetsel kontrolün artık var olmadığını ifade eder.⁹ Bu hızlı değişim ve öngörülemezlik durumunun yarattığı kaotik ortamın güvensizliği toplumları, Robertson’un “dünyanın ‘tek bir yer’e sıkışması”¹⁰ diye belirttiği karşılıklı bağımlılık halini de yaratmaktadır. Harvey ise bu durumu “zamansal ve mekânsal düzlemin

⁶Öngen, Tülin, “Yeni Liberal Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi”, **Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der: A.H Köse, F.Şenses, E.Yeldan, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.167

⁷ Wood, Ellen Meiksins, “Post-modern Gündem Nedir?” Marksizm ve Postmodern Gündem, Der. E. M. Wood-J.B. Foster, Çev. Ahmet Fethi, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000, s. 84

⁸ Wood, Ellen Meiksins, “Kapitalizm Demokrasiye Karşı Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması”, Çev. Şahin Artan, İletişim, İstanbul, 2003, s.303

⁹ Zygmunt Bauman, Küreselleşme, (Çev.A.Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.69.

¹⁰ Roland Robertson, Globalization: Social Theory and Global Culture, Sage Publication, London, 1995.

sıkışması”¹¹ olarak ifade etmektedir. Ekonomik ve teknolojik değişimlerin biranda tüm küreye yayılması gibi kimlik üzerinden yürütölen siyaset de aynı hızla tüm küreyi biranda kapsayabilmektedir. Evrensele karşı yereli, tümele karşı tikeli, bize karşı ötekiyi, sekülerizme karşı geleneği ön plana çıkaran neoliberalizmin kimlik siyaseti hızla pek çok coğrafyada ifadesini bulmaktadır.

Appadurai, bu bağlamda küreselleşmeyi, kültürel homojenlikle kültürel heterojenlik arasındaki çarpışmanın yansıması bir süreç olarak tanımlar.¹² Epistemolojik temeli postmodern teoriye dayanan neoliberalizm, çeşitlilik ve farklılıklara vurgu yaparken, kimlikleri benzerlikler yönünden değil de farklılıklar açısından ele alarak çokkültürlölüğü öne çıkararak modernizmin ulus-devlet modelini eleştirirken, ulus-devlet milliyetçiliğinin karşısına mikro milliyetçilikleri koyar. Etnisite ve inanç ekseninde kültürel farklılıklara vurgu yaparak yaratılan mikro milliyetçilik neoliberalizmin kimlik siyasetinin belirleyicisi olmuştur. Sermayenin ulus-devlet sınırlarını aşması siyasal otoritenin yetkilerini zorlarken, siyasal otorite de paralel olarak sermayenin önünde engel haline gelmektedir. Sermaye uluslararasılaşırken, hareket serbestisini koruyabilmek ve genişletebilmek için liberal ekonominin sınırlarını aşmak zorunluluğundadır ve bu noktada da liberal ekonominin ve modernizmin savunduğu ve ulus-devlet milliyetçiliğine ihtiyacı kalmamıştır. Kültürel farklılıkların altını çizen postmodernizm mikro milliyetçilikleri beslerken, toplumlar sermaye ve emekçi sınıf çelişkisine vurgu yapan Marksist çatışma kuramından uzaklaşmakta, etnisite ve din ekseninde kültürel farklılıkları baz alarak birbirini ötekileştiren grupların “biz ve onlar” çatışmasına tanık olmaktadır. Neoliberalizm başta azınlıklar olmak üzere, göçmenlerin, dini cemaatlerin, farklı cinsel tercihleri olan kesimlerin ve toplumdan dışlanmış, soyutlanmış marjinal kimselerin kendi kültürlerini, kimliklerini ve yaşam biçimlerini özgür bir biçimde yaşamaları için modernizmin homojen demokrasisine karşılık ileri-radikal demokrasinin gerekliliğine değinmektedir. Burada varolan çelişki tüm bu farklılıkların özgürce yaşayabilmelerini salık verirken aynı zamanda bu kesimlerin ötekileştirilmesini de beslemektedir.

Postmodernizm, kesinliğe karşı belirsizliği, düzene karşı düzensizliği, disipline karşı esnekliği, benzerliğe karşı farklılığı, tikelliğe karşı çoğulluğu öne çıkararak merkezsisiz, temelsiz, türevsel ve eklektik bir yapı sunar. Belirlenimciliği, eşitlikçiliği, hümanizmi, liberal

¹¹ David Harvey, Postmodernliğin Durumu, (Çev.S.Savran), Metis Yayınları, İstanbul,1999, s.137.

¹² Arjun, Appadurai, Küçük Sayılardan Korkmak, (Çev. F.B.Aydar), Timsah Kitap, İstanbul

demokrasiyi, zorunluluğu, akılcılığı ve sorumluluğu sorgular.¹³ Post modern epistemolojinin kuramcısı Lyotard, postmodernizmi, farklılıkları etkin kılmaya çalışan modern ötesi hatta modern karşıtı bir akım, düşünce ve yeni bir durum olarak tanımlar.¹⁴ Bauman'a göre, özgürlük, eşitlik ve kardeşlik modernliğin sloganlarıyken, özgürlük, farklılık ve hoşgörü post modernliğin söylemleridir.¹⁵

Postmodernizm, en fazla modernliğin kimlik siyasetini eleştirmektedir. Ulus-devletin homojenleştirici kimlik politikasına karşı gelmekte, kültürler arası eşitliği, etnik, dilsel, dinsel ve mezhepsel özgülükleri, cinsiyetçi politikaları pozitif ayrımcılık olarak sunarken - homoseksüeller, geysler, lezbiyenler, hippiler, rockler- haklarını savunmak iddiasındadır. Diğer bir deyişle postmodernizmin kimlik politikası, modernizmin totaliter yönetim biçimlerini eleştirirken ideolojinin sonunu ifade etmekte, geniş çaplı teorileri, meta-anlatıları, siyasi inanç ve doktrinleri, ideolojik gelenekleri ve mutlak ve evrensel değerleri, kısacası modern toplumun yerleşik özelliklerinin karşısında durmakta¹⁶ ve idealizmi reddetmektedir.¹⁷ Postmodernizm her ne kadar farklılık ve tikelliğe vurgu yaparken mağdur edilmiş kesimlerin sözcülüğünü yapıyor gibi görünse de, postmodern ideolojinin her şeyi mübah kılmasını fırsat bilen küresel sermaye, kültürel değerleri metalaştırmakta yeni bir toplumsal totalitenin ortaya çıkmasına da aracılık etmiş oluyor.¹⁸ Postmodernizmi eleştirenlerden Connor, postmodernist söylemde, artık hiçbir konsensüs olanağının kalmadığı konusunda büyük ölçüde konsensüsün bulunmasını, nihai otoritenin ortadan kalktığının otoriter bir tavırla ilan edilmesinin ve bütünlüğün artık düşünülemez olduğu bir kültür durumunun bütünsel ve kapsamlı bir anlatısının dolaşıma sokulup desteklenmesini çarpıcı buluyor.¹⁹ Postmodern kültür üzerine çalışan Ziyaüddin Serdar da benzer bir görüş olarak, postmodernizmin en büyük iddiasının modernite tarafından ötekileştirilen ve sistem dışına itilen kültür ve kimlikleri yeniden sahneye çıkarmak ve merkeze almak olduğunu ancak; herkese eşit mesafede durduğunu ve tarafsız olduğunu iddia etse de, gerçekte bu böyle olmadığını ifade etmektedir. Postmodernizm, tüm kültür ve gelenekleri tek bir alana indirgeyerek, çokkültürlülük

¹³ Pauline Marie Rosenau, Post-modernizm ve Toplum Bilimleri, (Çev. T.Birkan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004

¹⁴ Francois Lyotard, The Postmodern Condition: A Report on Knowledge University of Minnesota Press, 1984

¹⁵ Zygmunt Bauman, Modernlik ve müphemlik, (Çev. İ.Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, s.131.

¹⁶ Andrew Heywood, Siyasi İdeolojiler, (Çev. A.K.Bayram v.d) Adres Yayınları, Ankara, 2007, s.384-386

¹⁷ Steven Best-Douglas Kellner, Postmodern Theory, The Guilford Pres, New York, 1991, s.282-189

¹⁸ Mike Featherstone, Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, (Çev. M. Küçük), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2005, s.22.

¹⁹ Steven Connor, Postmodernist Kültür, (D.Şahiner), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s.23.

aldanması ve yanılsaması yaratıyor.²⁰ Eagleton'a göre, Postmodernizm, "ötekine açık olmakla o denli övünmesine rağmen, karşı çıktığı ortodoksler kadar dışlayıcı ve sansürcü olabilir pekâlâ. Sözgelimi, genelde insan kültüründen söz edilir ama sınıf konuşulmaz, beden ele alınır ama biyoloji alınmaz, jouissance'aya (haz, keyif) değinilir ama adaletle değinilmez, post-kolonyalizm konu edilir ama küçük burjuvazi edilmez. Bu, tıpkı herhangi bir muhayyel kimlik biçimi gibi, işini görmek için gulyabanilere ve yalancılıktan hedeflere ihtiyaç duyan tamamen ortodoks bir heterodoksidir."²¹ Turner ise, postmodernliğin en büyük tuzağını üst kimlikle alt kimlikler arasındaki ayrımı bulanık hale getirmesinde buluyor.²²

SONUÇ

1980'lerden sonra özellikle akademik kesimde kimlik ve çok kültürlülük konuları çok sıkça tartışılmaya başlandı ve günümüzde dahi bu tartışma sürüp gitmektedir. Tarihsel travmaların yeniden hatırlanması ve geçmişin öcünü almak üzere kimliklerin başkaldırdığı bir dönemdir.²³ Neoliberalizmin kimlik siyaseti jeopolitik alanda her an tutuşabilecek çatışma dinamiklerini beslemekte, ötekileştirmenin boyutları nefret suçlarının meşrulaşmasına yol açmaktadır. Bu kaotik ortamda özellikle cinsiyet, din, etniklik ve kültür sorunları giderek daha dikkat çekici ve daha akışkan bir hale gelmektedir. Hindistan'dan, Balkanlara, Kafkaslardan Orta doğuya, Afrika'dan Avrupa'ya kadar dünyanın birçok yerinde etnik kimlikler, azınlık gruplar ve neo-milliyetçi politikalarından kaynaklanan gerginlikler ve çatışmalar yaşanmaktadır.

Marksist teoriye göre; etnik çatışmanın egemen sınıfın gerçek sınıf çelişkisini gizlemek ve avantajlı konumunu sürdürmek üzere oluşturduğu yapay bir çatışma²⁴ olduğu dikkate alındığında neoliberal kimlik siyaseti farklılıkları öne çıkararak ekonomi-politik çelişkilerin yerine etnopolitik çelişkileri koyarak toplumsal dinamiklerin küresel sermaye lehine eğimlenmesini sağladığı görülmektedir.

20. yy ın son çeyreğinde ekonominin neoliberalleşmesi ve beraberinde küreselleşme ile artan parçalanmışlık, öteki tanımlamalarını zorunlu kılan kimlik gruplaşmaları çokkültürlü toplumlarda şiddetin, nefret söylemlerinin artmasına yol açmıştır. Kimliklere bağlı siyaset

²⁰ Ziyaüddin Serdar, Postmodernizm ve Öteki, (Çev. G.Kaçmaz), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001, s.27

²¹ Terry Eagleton, Postmodernizmin Yanılsamaları, Çev. M.Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.41.

²² Bryan S.Turner, Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm, (Çev. İ.Kapaklıkaya), Anka Yay., İst., 2002, s.27

²³ Zygmunt Bauman, Bireyselleşmiş Toplum, (Çev. Y.Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.187.

²⁴ Donald L. Horowitz, **Ethnic Groups in Conflict**, University of Colifornia Press, 1985, s.106

üzerine Bauman, “gürültü ve öfkeyle doludur”, der.²⁵ Geçmişin travmalarını yeniden hatırlayacak her türlü bilgi siber ortamda çok hızlı yayılmaktadır. Farklı etnik ve dini kimliklere vurgu yapılması mikro milliyetçilikleri yaratırken çokkültürlü toplumlarda nefret suçları akıl almaz boyutlara ulaşmaktadır. Soğuk Savaş döneminde sayısı 13 olan BM Barış Gücünün, 1988-1993 yılları arasında 20, 2008 yılında ise 63 bölgede faaliyet göstermeye başladığı göz önüne alındığında dünyadaki çatışmaların neoliberalizme paralel olarak arttığı görülmektedir.

Etnik çeşitlilik çokkültürlü bir toplumda renkli bir kültürel mozaik yaratırken kimlik siyaseti üzerine örgütlenme, ötekenden nefret etmenin gerekçelerini üretmeye devam etmekte, diğer yandan da sınıf mücadelesinin önünü kesmektedir. Öyle ki; sol ideolojiyi benimsediğini ifade eden bir grup bile kendini etnisite çerçevesinde tanımlayabilmektedir. Sermaye sınıfı alabildiğine küreselleşirken, emekçi sınıf yerelleştirilmektedir. İleri demokrasi söylemlerinin içinde “özgürlük”ler yeniden tanımlanırken gerçekte olan ekonominin siyasetten özgürleşmesidir.

Oysa ki; kapitalizm acılarımızı bile metalaştırmıyor mu? Fotoğraflar, başkalarının acılarına baktığımızda haykırış, çılgılık, öç alma duygusu ve bazen de bilincimizde donuklaşan görüntülerdir ve kendini tekrarlar durur.²⁶ Bir gazetecinin insanlığı ile mesleği arasında kaldığı anı anlatan 2006 tarihli “Savaş Fotoğrafçısı” adlı kısa film, acıların metalaşmasının en iyi ifadelerinden birisidir. Kimlikler üzerinden yapılan siyasetlerle insanlığın yok edilmesini tekrar tekrar yaşıyoruz, seyrediyoruz, alışıyoruz, kanıksıyoruz. Dillerimiz, inançlarımız bu dünyanın renkleriye bu ortaçağ vahşetini aşan öfkelerimiz neden? Birbirimizden nefret etmek için tarihin çöplüğünü eşelemeye devam edersek yeni sebepler bulmamız zor olmayacaktır.

²⁵ Zygmunt Bauman, “Bireyselleşmiş Toplum”, (Çev. Y.Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s.187.

²⁶ Sontag, Susan, “Başkalarının Acılarına Bakmak”, İstanbul, 2004

Kaynaklar

Andrew Heywood, Siyasi İdeolojiler, (Çev. A.K.Bayram v.d) Adres Yayınları, Ankara, 2007

Arjun, Appadurai, Küçük Sayılardan Korkmak, (Çev. F.B.Aydar), Timsah Kitap, İstanbul

Bryan S.Turner, Oryantalizm Postmodernizm ve Globalizm, (Çev. İ.Kapaklıkaya), Anka Yay., İst., 2002

David Harvey, Postmodernliğin Durumu, (Çev.S.Savran), Metis Yayınları, İstanbul,1999

Donald L. Horowitz, **Ethnic Groups in Conflict**, University of Colifornia Press, 1985

Francois Lyotard, The Postmodern Condition: A Report on Knowledge University of Minnesota Press, 1984

Harvey, David, "A Brief History of Neoliberalism", Oxford University Press, New York, 2005

İnsel, Ahmet, "Neo Liberalizm: Hegemonyanın Yeni Dili", Birikim Yayınları, İstanbul, 2005

Mike Featherstone, Postmodernizm ve Tüketim Kültürü, (Çev. M. Küçük), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2005

Öngen, Tülin, "Yeni Liberal Dönüşüm Projesi ve Türkiye Deneyimi", **Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar**, Der:A.H Köse, F.Şenses, E.Yeldan, İletişim Yay., İstanbul, 2003

Pauline Marie Rosenau, Post-modernizm ve Toplum Bilimleri, (Çev. T.Birkan), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004

Roland Robertson, Globalization: Social Theory and Global Culture, Sage Publication, London, 1995.

Steven Best-Douglas Kellner, Postmodern Theory, The Guilford Pres, New York, 1991

Steven Connor, Postmodernist Kültür, (D.Şahiner), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001

Terry Eagleton, Postmodernizmin Yanılsamaları, Çev. M.Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999

Wood, Ellen Meiksins, "Kapitalizm Demokrasiye Karşı Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması", Çev. Şahin Artan, İletişim, İstanbul, 2003, s.303

Wood, Ellen Meiksins, "Post-modern Gündem Nedir?" Marksizm ve Postmodern Gündem, Der. E. M. Wood- J.B. Foster, Çev. Ahmet Fethi, Ütopya Yayınları, Ankara,2000

Ziyaüddin Serdar, Postmodernizm ve Öteki, (Çev. G.Kaçmaz), Söylem Yayınları, İstanbul, 2001

Zygmunt Bauman, Bireyselleşmiş Toplum, (Çev. Y.Alagon), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005

Zygmunt Bauman, Küreselleşme, (Çev.A.Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997

Zygmunt Bauman, Modernlik ve müphemlik, (Çev. İ.Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003